

Кафедра судової медицини та права

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор ЗВО з науково-педагогічної
та навчальної роботи

Інна АНДРУШКО

“26” серпня 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
СУДОВА МЕДИЦИНА**

підготовки доктора філософії

на третьому (освітньо науковому) рівні вищої освіти

галузі знань 22 « Охорона здоров'я »

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 222 Медицина

(шифр і назва спеціальності)

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, відділ аспірантури, докторантури

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Завідувач кафедри судової медицини та права:
PhD, доц. В.І. Гунас,

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Завідувач кафедри патологічної анатомії к.м.н., доцент Березовський А.Н.
Доцент кафедри анатомії людини к.м.н, доцент Галунко АМ.

Обговорено на засіданні кафедри судової медицини та права Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова
"26" серпня 2025 року, протокол №1

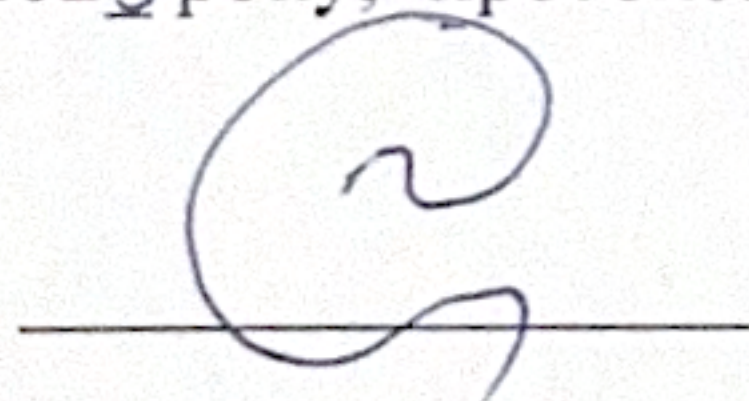
Рекомендовано до затвердження на центральній методичній раді / науковій комісії
"17" ~~серпня~~ вересня 2025 року, протокол № 1

Схвалено на центральній методичній раді / науковій комісії та рекомендовано до затвердження вченою радою "17" ~~серпня~~ вересня 2025 року, протокол № 1

Затверджено вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

«07» ~~листопада~~ жовтня 2025 року, протокол №

В.о. голови

(підпис)

(проф. ЗВО Олександр ОЧЕРЕДЬКО)

(ім'я, прізвище)

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Судова медицина” складена відповідно до Освітньо-наукової програми Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова
на третьому (освітньо-науковому рівні)

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності 222 «Медицина».

(код і найменування спеціальності)

Опис навчальної дисципліни (анотація)

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Аспіранту для вивчення винесені найновітніші наукові дані щодо проведення судово-медичної експертизи в різних структурних підрозділах основної структурної одиниці судово-медичної служби, а саме – обласного бюро судово-медичної експертизи, що включає відділ експертизи померлих осіб, відділ експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб, відділ комісійних експертиз та відділ експертизи речових доказів, що включає в себе відділення судово-медичної гістології, токсикології, цитології, імунології та криміналістики.

Статус навчальної дисципліни: вибіркова

Предметом вивчення навчальної дисципліни є судово-медична експертиза у випадках насильницької та ненасильницької смерті, потерпілих, звинувачених та інших осіб, речових доказів, матеріалів лікарських справ.

Міждисциплінарні зв'язки: відповідно до навчального плану, вивчення навчальної дисципліни «Судова медицина» здійснюється, коли аспірантом набуті відповідні знання з основних базових дисциплін на II рівні вищої освіти, а також дисциплін: Історія філософії, як методологічна основа розвитку науки та цивілізації, Англійська мова у науково-медичному спілкуванні, медична етика та деонтологія, Культура мови лікаря: термінологічний аспект, Публікаційна активність та наукометричні бази даних, Біоетичні та медико-правові основи наукових досліджень, Сучасна медицина з якими інтегрується програма судової медицини. У свою чергу, Судова медицина формує засади поглибленого вивчення аспірантом наступних спеціалізованих дисциплін терапевтичного профілю (Внутрішні хвороби, Кардіологія, Ревматологія, Фтизіатрія, Гастроентерологія, ендокринологія, Загальна практика-сімейна медицина, Побічна дія ліків, Клінічна фармакологія, Клінічна біохімія та мікробіологія, Клінічна морфологія,) та теоретичного (Нормальна анатомія, Патологічна анатомія, Фізіологія, Патологічна фізіологія, Гістологія).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Судова медицина” є здобуття аспірантами знань, навичок та вмінь в сфері судово-медичної експертизи, достатніх для виконання оригінального наукового дослідження, отримання нових фактів та їх впровадження у практичну медицину та інші сфери життя

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Судова медицина” є формування системи знань, професійних умінь, педагогічної майстерності, дослідницько-інноваційної діяльності та практичних навичок під час проведення судово-медичної експертизи.

Результати навчання

Програмні результати навчання (РН):

- РН1 Демонструвати безперервний розвиток власного інтелектуального та загальнокультурного рівню, самореалізації
- РН2 Інтерпретувати та аналізувати інформацію з використанням новітніх інформаційних технологій
- РН3 Виявляти невирішені проблеми у предметній області, формувати питання та визначати шляхи їх рішення
- РН4 Формувати наукові гіпотези, мету і завдання наукового дослідження
- РН5 Розробляти дизайн та план наукового дослідження
- РН6 Виконувати оригінальне наукове дослідження
- РН7 Пояснювати принципи, специфічність та чутливість методів дослідження, інформативність обраних показників
- РН8 Володіти, вдосконалювати та впроваджувати нові методи дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності
- РН9 Аналізувати результати наукових досліджень, використовувати методи статистичного дослідження
- РН10 Впроваджувати результати наукових досліджень у освітній процес, медичну практику та суспільство
- РН11 Презентувати результати наукових досліджень у формі презентації, постерних доповідей, публікацій
- РН12 Розвивати комунікації в професійному середовищі й громадській сфері
- РН13 Організовувати освітній процес
- РН14 Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення
- РН15 Організовувати роботу колективу (студентів, колег, міждисциплінарної команди)
- РН16 Дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
- РН17 Дотримуватися академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів

Очікувані результати навчання з :

1. Здобувач вищої освіти може пояснити права та обов'язки судово-медичних експертів в Україні, описати структуру судово-медичної служби в Україні та мати уявлення про структуру судово-медичної служби в країнах ОЕСР.
2. Здобувач вищої освіти здатний розказати про види експертиз в Україні, їх суть; пояснити в яких випадках призначається судово-медична експертиза та межі компетенції судово-медичного експерта.
3. Пояснити яким чином відбувається огляд трупа на місці пригоди та в відділі експертизи трупів.
4. Володіти навичками проведення судово-медичного розтину, забору зразків для лабораторних досліджень.
5. Здатний назвати сучасні дані щодо можливостей відділу речових доказів в судовій медицині.
6. Здобувач вищої освіти може назвати особливості дослідження трупа новонародженого.
7. Володіти навичками судово-медичного огляду потерпілих, звинувачених та інших осіб.
8. Здатний назвати сучасні дані щодо діагностики усіх видів механічних асфіксій.
9. Володіти навичками визначення давності смерті.

10. Проводити диференційну діагностику повішання та задушення, прижиттєвого та помертвого перебування в атмосфері полум'я, прижиттєвих і помертвих ушкоджень тіла.
11. Володіти навичками огляду згвалтованих осіб.
12. Вміти проводити експертизи щодо визначення тяжкості тілесних ушкоджень.
13. Здобувач вищої освіти здатний пояснити принципи сучасної лабораторної діагностики вогнепальних ушкоджень та пошкоджень.
14. Здобувач вищої освіти повинен називати основні нормативні акти що регулюють роботу судової експертизи в Україні та сучасні стандартизовані міжнародні протоколи щодо проведення судово-медичної експертизи у світі.

2. Програма навчальної дисципліни

Дисципліна	Модулі	Загальна кількість годин	Кредити ЄКТС	Медична практика	Практичні заняття	Самостійна робота
Судова медицина	Модуль 1	60	2	15	24	24
Судова медицина	Модуль 2	60	2	15	22	22
Судова медицина	Модуль 3	60	2	15	22	22
Судова медицина	Модуль 4	60	2	15	22	22
всього		240	8	60	90	90

Змістовий модуль 1

Тема 1. Вступне заняття в судову медицину. Основні поняття предмету судової медицини.

Поняття «судова медицина», «судово-медична експертиза», «судовий експерт». Приділена увага історії розвитку та становлення судової медицини в Україні та світі. Історія кафедри Судової медицини Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова. Буде розібрано місце судової медицини як науки в системі сучасних медичних знань.

Тема 2. Правова регламентація судово-медичної експертизи відповідно до чинного законодавства

Буде розібрана нормативно-правова регламентація проведення судово-медичної експертизи в Україні. Особлива увага буде приділена вивченню Закону України «Про судову експертизу» (введений в дію Постановою Верховної Ради України 25 лютого 1994 р.) та Інструкції про проведення судово-медичної експертизи», затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6.

Тема 3. Обов'язки та права судово-медичного експерта

Буде окремо розбірно права та обов'язки судово-медичного експерта в Україні у відповідності з чинним законодавством, а саме - згідно «Закону про судову експертизу» і «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» Міністерства юстиції України. Особливо увага буде звертатися на суперечливі та двозначні пункти, що містять дані нормативні акти, та трактування кожного пункту окремо.

Тема 4. Структура судово-медичної служби в Україні

На прикладі Бюро судово-медичної експертизи Управління охорони здоров'я і курортів Вінницької обласної державної адміністрації буде проведено ознайомлення з усіма підрозділами судово-медичної служби. Буде окремо приділена увага розбору роботи відділу «чергових експертів» та «районних бюро», обговоренню їх роботи в інших обласних бюро судово-медичної експертизи.

Тема 5. Структура судово-медичної служби в інших країнах світу.

На прикладі країн ОЕСР будуть розглянуті особливості судово-медичної служби та проведено порівняння зі структурою даної служби в Україні. Проводитиметься обговорення плюсів та мінусів системи судово-медичної служби в Україні та країн ОЕСР.

Тема 6. Підстави для проведення судово-медичної експертизи в Україні

Буде обговорено випадки обов'язкового проведення судово-медичної експертизи, випадки коли не проводиться судово-медична експертиза з правової точки зору. Акцент буде зроблено на закон №2147-VIII "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" а саме прикінцеві положення розділу 4 що передбачають введення в дію змін до статей 132-332 ст. КПК України.

Тема 7. Компетенція судово-медичної експертизи

Буде обговорено межі компетентності проведення судово-медичної експертизи в межах Інструкції про проведення судово-медичної експертизи», затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6.

Тема 8. Кримінальна та інші види відповідальності судово-медичного експерта

Кримінальна відповідальність судово-медичного експерта згідно ст. 384 КК України. Кримінальна відповідальність судово-медичного експерта згідно ст. 385 КК України. Кримінальна відповідальність судово-медичного експерта згідно ст. 387 КК України. Адміністративна відповідальність згідно ст. 185-3 КУпАП, ст.185-4 КУпАП України.

Тема 9. Структура та зміст «Висновку експерта». Принципи формування судово-медичного діагнозу.

Схема вступної частини «Висновку експерта» та «Акта судово-медичного дослідження (обстеження)». Зміст дослідної частини «Висновку експерта» та «Акта судово-медичного дослідження (обстеження)». Зміст резюмуючої частини «Висновку експерта» та «Акта судово-медичного дослідження (обстеження)». Ознайомлення з термінами проведення експертизи. Пояснити різновиди категорій, родів і видів смерті.

Тема 10. Види судово-медичних експертиз. Судово-медична документація.

Поняття про первинну судово-медичну експертизу. Поняття про додаткову судово-медичну експертизу. Поняття про повторну судово-медичну експертизу. Поняття про комісійну судово-медичну експертизу. Поняття про комплексну експертизу. Пояснити структуру п.11 лікарського свідоцтва про смерть.

Тема 11. Перспективи розвитку судової медицини як науки

Обговорення сучасних напрямків наукових досліджень в судовій медицині. Ознайомлення з провідними журналами з судово-медичної тематики, що входять до наукометричних баз Scopus та Web of Science. Перегляд результатів останніх українських та міжнародних конференцій з судової медицини. Аналіз сучасних тенденцій в судовій медицині шляхом вивчення профілей Google Academy.

Змістовий модуль 2

Тема 1. Правова регламентація судово-медичного дослідження трупа. Огляд трупа на місці пригоди

Обговорити регламентацію судово-медичної експертизи (дослідження) трупа. Ознайомитись з документом, на підставі якого здійснюється судово-медична експертиза трупа («Постановою») або його дослідження («Відношення»); ознайомитись з обставинами справи з інших джерел («Протокол огляду місця події», матеріали кримінальної справи, медична документація на ім'я покійного тощо). Поняття про основні етапи огляду трупа на місці пригоди – фази огляду та методи огляду. Поняття про офензивний і дефензивний типи розчленування.

Тема 2. Абсолютні ознаки смерті (Українська та міжнародні класифікації)

Поняття про абсолютні та відносні ознаки смерті. Поняття про ранні ознаки абсолютної смерті. Поняття про трупне висихання, трупні плями, трупне залякання, трупне охолодження, аутоліз та їх судово-медичне значення. Звернути увагу на особливості виконання проби Белоглазова. Поняття про пізні ознаки абсолютної смерті. Поняття про

консервуючи і руйнуючі види пізніх абсолютних ознак смерті, пояснити їх судово-медичне значення. Обговорити судово-медичні аспекти трупного гниття, муміфікації, сапоніфікації. Акцентувати увагу на методах штучного консервування. Порівняти поняття про абсолютні ознаки смерті в Україні та різних країнах світу.

Тема 3. Порядок опису трупних явищ на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів

Обговорити порядок опису та дослідження трупного висихання. Провести ліворометричне та лівороскопічне дослідження. Знати патофізіологічні процеси, що передують виникненню трупних плям, їх стадійності. Пояснити причину виникнення стадії престазу, стазу та імбібіції. Вивчити порядок опису трупного висихання. Вивчити порядок дослідження трупного охолодження, особливості роботи з різними видами вимірювання внутрішньої температури трупа, правильної їх інтерпретації. Вивчити порядок дослідження трупного залякання. Вміти визначати давність настання смерті використовуючи усі методи дослідження трупа. Акцентувати увагу на дослідженнях суправітальної реакції організму.

Тема 4. Порядок опису ушкоджень на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів

Вивчити особливості опису тілесних ушкоджень трупа. Ознайомитися зі специфікою опису саден, синців, ран спричинених дією тупих твердих та гострих предметів, хімічними та іншими фізичними факторами, переломів. Акцентувати увагу на особливості опису укусів та засосів.

Тема 5. Порядок опису одягу на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів

Поняття про особливості та послідовність опису одягу. Особливості огляду одягу у випадках дорожньо-транспортних пригод, залізничної травми. Особливості дослідження одягу у разі ураження технічною та атмосферною електрикою. Особливості огляду одягу у випадках статевих злочинів. Особливості огляду одягу у випадках вогнепальної та вибухової травми. Порядок маркування та зберігання одягу.

Тема 6. Порядок та особливості огляду трупа на місці пригоди у випадках підозри на різні види насильницької та ненасильницької смерті.

Використовуючи знання набуті в ході попередніх тем отримати повноцінне бачення огляду трупа на місці пригоди. Акцентувати увагу на особливостях огляду трупа новонароджених на місці пригоди. Обговорити особливості огляду трупа на місці пригоди при дії фізичних факторів, підозрі на отруєння, падіння з висоти, при підозрі на смерть від хронічних захворювань, раптової серцевої смерті тощо. Різновиди слідів крові на місці події. Механізм утворення слідів крові.

Тема 7. Порядок та особливості дослідження трупа в відділі судово-медичної експертизи трупів

Послідовність процедури дослідження трупа в відділі судово-медичної експертизи трупів. Послідовність розтину порожнини черепа. Лінії розрізів мозку за Буяльським-Флексігом, Фішером, Вірховим. Пряма лінія секційного розрізу, лінія секційного розрізу за Лешке, Фішером, Медведєвим. Спосіб вилучення і дослідження внутрішніх органів за Вірховим, Шором, Абрикосовим. Особливості дослідження внутрішніх органів згідно сучасних міжнародних рекомендацій; проби Райського на жирову емболію, проба Адріанова, Сунцова, Григор'євої, Лісаковича, Десятова на повітряну емболію, проби на пневмоторакс. Акцентувати увагу на особливості дослідження трупів при підозрі на особливо небезпечну інфекційну хворобу, запобіжні заходи при розтині трупів в разі підозри на СНІД.

Тема 8. Порядок та особливості дослідження трупа новонароджених в відділі судово-медичної експертизи трупів

Особливості зовнішнього та внутрішнього дослідження трупів новонароджених. Судово-медичне поняття «новонароджений». Морфологічні ознаки новонародженості, Оцінка пуповини як ознаки новонародженості. Визначення терміну внутрішньоутробного життя за антропометричними показниками. Визначення зрілості плода. Поняття «живонароджений». Зовнішні та внутрішні ознаки новонародженості. Легенева та шлунково-кишкова плавальна проба, техніка виконання, модифікації, експертне значення.

Використання емісійного спектрального аналізу тканини легень для встановлення живонародженості. Використання аналізу білкових фракцій крові для встановлення живонародженості. Визначення поняття «дітовбивство» відповідно до змісту ст. 117 КК України. Пасивне та активне дітовбивство.

Тема 9. Порядок та особливості дослідження трупа невідомих осіб в відділі судово-медичної експертизи трупів.

Ознайомитися та обговорити основні методики ідентифікації невідомих осіб. Фотографічні методи досліджень: наукова, кольорова, стереоскопічна, мікрофотографія. Можливості дактилоскопічного методу дослідження. Описування та інтерпретація татуювань. Сучасні можливості дослідження фарб, що використовуються при татуюванні. Особливості описування пірсингу, шрамів, родимок. Порядок описування стоматологічного статусу померлого.

Тема 10. Судово-медична травматологія

Визначення поняття «тілесне ушкодження». Судово-медична класифікація тілесних ушкоджень залежно від діючого фактора. Судово-медична класифікація тілесних ушкоджень за наслідками. Анатомічні та функціональні травми. Судово-медичні ознаки при падінні з висоти. Судово-медичні ознаки при падінні на площині. Визначення поняття «травматизм», класифікація травматизму. Поняття «автомобільна травма». Класифікація автомобільної травми. Поняття «специфічні ушкодження» при автомобільній травмі. Характерні і не характерні ушкодження при автомобільній травмі. «Бампер-перелом», його походження, судово-медичне значення. Ознаки переїзду колесом автомобіля. Травма в кабіні (салоні) автомобіля. Травми внаслідок падіння з кузова рухомого автомобіля. Травма в результаті здавлювання тіла між автомобілем і нерухомим предметом. Мотоциклетна травма. Поняття «залізнична (рейкова) травма» та її види. Специфічні ушкодження в разі переїзду колесом залізничного транспорту. Травма на водному транспорті. Авіаційна травма. Виробнича (промислова та сільськогосподарська) травма. Спортивна травма. Особливості ушкоджень, заподіяних власною і сторонньою рукою.

Тема 11. Особливості дослідження трупа та забору зразків на лабораторні дослідження у випадках експертизи насильницької та ненасильницької смерті

Асфіксія, визначення поняття, класифікація, прижиттєвий перебіг. Післяасфіктичні стани. Загальноасфіктичні ознаки, їх судово-медичне значення. Повішення, діагностичні ознаки. Удавлення петлею, діагностичні ознаки. Удавлення руками, діагностичні ознаки. Закриття отворів рота і носа, діагностичні ознаки. Смерть від механічної асфіксії в результаті попадання сторонніх тіл і блювотних мас в дихальні шляхи, діагностичні ознаки. Стискання грудей і живота, діагностичні ознаки. Судово-медична діагностика смерті від утоплення. Місцева дія на організм високої температури. Опіки шкіри від дії різних носіїв термічного чинника. Особливості дослідження обгорілих трупів. Ознаки зажиттєвості потрапляння тіла у вогонь. Загальна дія на організм високої температури. Перегрів. Сонячний удар. Місцева дія холоду. Обмороження. Загальна дія холоду. Смерть від переохолодження. Особливості дослідження замерзлих трупів. Смерть від дії технічного струму, механізм дії струму на організм людини. Петлі струму. Судово-медична діагностика електроміток. Ушкодження атмосферою електрикою. Судово-медична експертиза дії іонізуючого випромінювання. Лазерна травма. Механізм дії лазерного випромінювання. Судово-медична експертиза дії різкої зміни атмосферного тиску. Баротравма. Вилучення матеріалу для судово-гістологічного дослідження. Вилучення матеріалу для дослідження на наявність і концентрацію алкоголю. Вилучення матеріалу для судово-токсикологічного дослідження на невідому отруту. Вилучення матеріалу для криміналістичного дослідження. Вилучення матеріалу для біохімічного дослідження. Вилучення матеріалу для судово-імунологічного дослідження.

Змістовий модуль 3

Тема 1. Правова регламентація роботи та структура відділу судово-медичної експертизи речових доказів

Розглянути структуру відділу речових доказів. Звернути увагу на роботу відділення судово-медичної гістології, цитології, імунології, криміналістики та токсикології. Акцентувати увагу на особливостях та термінах зберігання речових доказів в архіві бюро судово-медичної експертизи.

Тема 2. Сучасні можливості відділення судово-медичної гістології

Можливості використання гістологічного методу для діагностики шоку (метод Вазіна), виявлення електромітки (ознаки Веймана). Мікроскопічні ознаки дії холоду, та прижиттєвого перебування в атмосфері полум'я. Диференційна діагностика странгуляційної борозни, її прижиттєвості. Акцентувати увагу на гістологічному підтвердженні прижиттєвості ушкоджень, особливостях вогнепальних ушкоджень та дослідженні на предмет наявності діатомового планктону. Гістологічне дослідження трупних плям.

Тема 3. Порядок та особливості роботи зі скелетованими залишками

Можливості визначення давності поховання трупа. Сучасні можливості експертизи скелетованих залишків. Мікроелементний аналіз. Судово-медичні експертні можливості ідентифікації за кістковими останками і черепом (метод фотосуміщення, кореляційний аналіз, комп'ютерні технології).

Тема 4. Сучасні можливості експертизи вогнепальних ушкоджень та пошкоджень в відділі судово-медичної криміналістики

Класифікація ручної стрілецької зброї. Устрій бойового патрона, механізм пострілу. Додаткові чинники пострілу. Кінетична енергія кулі. Механізм дії кулі на тіло людини залежно від кінетичної енергії. Гідродинамічна дія. Ознаки пострілу впритул. Ознаки пострілу з близької і неблизької відстані. Ушкодження дробом. Устрій мисливського патрона. Визначення дистанції пострілу. Особливості кульових ушкоджень плоских і трубчастих кісток. Визначення напрямку ранового каналу і послідовності пострілів. Значення лабораторних методів досліджень при експертизі вогнестрільних ушкоджень. Метод кольорових відбитків. Проба Владимирського.

Тема 5. Сучасні можливості експертизи переломів в відділі судово-медичної криміналістики

Переломи Фор-1, Фор-2, Фор-3. Диференційна діагностика прямого і непрямого переломів ребра. Види переломів трубчастих та плоских кісток. Типовий та нетиповий перелом Месерера. Особливо акцентувати увагу на визначенні дії сил стиснення і розтягнення на кісткові пластинки.

Тема 6. Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі волосся.

Дослідження волосся відповідно до методик Кокеля та Ейдліна. Визначення питання видової та регіонарної приналежності волосся.

Тема 7. Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі крові

Ферментні системи крові. Сироваткові системи крові Нр, Gm, Gc. Тромбоцитарні системи крові. Лейкоцитарні системи крові HLA. Еритроцитарні системи крові AB0, Rh, MNSs, Lr, Lu, Ke, Fu, Kidd, Diego. Визначення статевої належності крові. Визначення групової належності крові. Визначення видової належності крові. Доказове визначення наявності крові – спектральне дослідження. Доказове визначення наявності крові – мікрокристалічні реакції. Доказове визначення наявності крові – флуоресцентна мікроскопія. Доказове визначення наявності крові – біохімічне визначення гемоглобіну. Методи попереднього визначення наявності крові – в УФВ, із застосуванням хімічних реакцій.

Тема 8. Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі сперми

Методика фарбування сім'яних плям за Гатті. Проба Флоренса, Досмініціса, Барберіо-Чевідаллі, реакція Барсегянца. Опанування методики Григор'єва. Методика Коріна-Стокіса.

Тема 9. Сучасні можливості відділення судово-медичної імунології. «Молекулярний розтин»

Застосування груп крові для вирішення питання про індивідуальну належність крові. Генотипоскопія (генотипоскопічна експертиза). Полімеразна ланцюгова реакція.

Тема 10. Сучасні можливості відділення судово-медичної токсикології

Поняття про отруту. Умови дії отруту. Класифікація отруту і отруєнь. Судово-медичні джерела діагностики отруєнь. Правила вилучення внутрішніх органів для судово-токсикологічного дослідження. Отруєння корозійними отрутами. Деструктивні отрути. Отруєння органічними і неорганічними сполуками ртуті. Отруєння окислом вуглецю. Отруєння метгемоглобінутворючими речовинами. Отруєння миш'яком. Отруєння талієм. Отруєння органічними сполуками фосфору. Отруєння ціаністими сполуками. Отруєння снодійними. Отруєння етиловим спиртом. Отруєння сурогатами алкоголю. Отруєння наркотиками (препарати опію, конопель, коки і ін.). Наркотичні гриби. Отруєння стрихніном, атропіном. Отруєння грибами.

Тема 11. Судово-медична радіологія та стоматологія. Перспективи розвитку відділу судово-медичної експертизи речових доказів.

Можливості використання судово-стоматології на сучасному етапі розвитку судової медицини. Особливості дослідження стоматологічного статусу. Рентгенологічні дослідження в судовій медицині. «Рентгенологічний» розтин.

Змістовий модуль 4

Тема 1. Правова регламентація судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб.

Класифікація тілесних ушкоджень за КК України. Тяжкі тілесні ушкодження згідно ст. 121 КК України та Правил судово-медичного визначення тілесних ушкоджень. Тілесні ушкодження середньої тяжкості згідно ст. 122 КК України та Правил судово-медичного визначення тілесних ушкоджень. Поняття «згладжуванням (виправність) ушкодження на обличчі». Приводи для визначення статевої зрілості. Приводи для судово-медичного встановлення віку.

Тема 2. Основні етапи обстеження потерпілих, звинувачених та інших осіб. Особливості збору спеціального анамнезу.

Описати основні етапи огляду потерпілих, звинувачених та інших осіб, а саме – знати особливості збору анамнезу у даних осіб, на що необхідно акцентувати увагу у випадку різних тілесних ушкоджень.

Тема 3. Особливості опису ушкоджень. Застосування сучасних технологій в процесі виявлення та опису ушкоджень.

Вивчити порядок описування тілесних ушкоджень, а саме – правильне описування локалізації ушкоджень, форми та їх розмірів. Описування особливостей ушкоджень - присутність ознак запалення тощо. Акцентувати увагу на важливість описування стану кірочки при описуванні саден та кольору синців. Вивчити сучасні інструментальні методи дослідження, що можуть допомогти в описуванні тілесних ушкоджень.

Тема 4. Особливості проведення огляду у випадках статевих злочинів

Вивчити особливості гінекологічного огляду потерпілих як неозброєним оком так і з використанням інструментальних методів дослідження (кольпоскопія). Юридичне значення віку 14, 16, 18, 55 та 60 років. Визначення статі, гермафродитизм, його види. Встановлення статевої репродуктивної здатності. Встановлення минулих пологів. Встановлення минулого викидня (аборту). Методи здійснення «кримінального» аборту. Поняття «згвалтування». Встановлення факту статевих актів. Встановлення ознак фізичного насильства при експертизі з приводу статевих злочинів. Встановлення порушення цілості дівочої пліви. Встановлення ознак безпорадного стану при експертизі з приводу статевих злочинів. Експертиза випадків статевої близькості з особою, яка не досягла статевої зрілості. Поняття «статева зрілість». Експертиза у випадках підозри на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Тема 5. Особливості збору лабораторних аналізів у випадках статевих злочинів

Опанувати основні методи цитологічного та імунологічних досліджень, що використовуються у випадках згвалтувань. Вивчити методи маркування, приготування та зберігання зразків досліджень. Яка статистика виникнення таких справ в Україні?

Тема 6. Порядок визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

Що слід розуміти під втратою будь-якого органу? Що слід розуміти під втратою зору? Що слід розуміти під втратою слуху? Що слід розуміти під втратою мовлення? Що слід розуміти під втратою руки і ноги? Що слід розуміти під втратою статеві репродуктивної здатності? Судово-медичне встановлення і оцінка переривання вагітності. Ушкодження психіки, що відносяться до тяжких тілесних ушкоджень. Судово-медичне встановлення тривалості розладу здоров'я. Ознаки легкого тілесного ушкодження, що спричинило незначну втрату працездатності. Ознаки легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я. Встановлення розладу здоров'я, поєднаного зі стійкою втратою працездатності.

Тема 7. Особливості експертизи у випадках побойв, мордувань та катувань

Юридичне поняття «побойв». Юридичне поняття «насильницькі дії». Юридичні поняття «мордування», «катування». Юридичне поняття «мучення». Яка статистика виникнення таких справ в Україні?

Тема 8. Цілі, завдання та зміст «Стамбульського протоколу»

Основна ціль – вивчення змісту Стамбульського протоколу. Порівняння наведеної у ньому інформації з методиками огляду потерпілих, звинувачених та інших осіб в умовах бюро.

Тема 9. Організація судово-медичної експертизи професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників.

Питання, які найчастіше вирішує судово-медична експертна комісія при експертизі професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників. Об'єкти експертизи при експертизі професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників. Склад експертної комісії при проведенні експертизи професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників. Права та обов'язки членів експертної комісії.

Тема 10. Порядок та особливості проведення експертиз щодо «Лікарських справ»

Визначити які є причини виникнення «лікарських справ». Яка статистика виникнення таких справ в Україні? Яке значення мають дані види справ для покращення надання медичної допомоги?

Тема 11. Особливості роботи відділу комісійних експертиз

Нормативно-правова регламентація комісійних експертиз. Дослідити специфіку роботи відділу комісійних експертиз.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Всього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Вступне заняття в судову медицину. Основні поняття предмету судової медицини	4		2	2
Правова регламентація судово-медичної експертизи відповідно до чинного законодавства	4		2	2
Обов'язки та права судово-медичного експерта	4		2	2
Структура судово-медичної служби в Україні	4		2	2
Структура судово-медичної служби в інших країнах світу	4		2	2
Підстави для проведення судово-медичної експертизи в Україні	4		2	2

Компетенція судово-медичної експертизи	4		2	2
Кримінальна та інші види відповідальності судово-медичного експерта	4		2	2
Структура та зміст «Висновку експерта». Принципи формування судово-медичного діагнозу	4		2	2
Види судово-медичних експертиз. Судово-медична документація	4		2	2
Перспективи розвитку судової медицини як науки	8		4	4
Правова регламентація судово-медичного дослідження трупа. Огляд трупа на місці пригоди	4		2	2
Абсолютні ознаки смерті (Українська та міжнародні класифікації)	4		2	2
Порядок опису трупних явищ на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів	4		2	2
Порядок опису ушкоджень на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів	4		2	2
Порядок опису одягу на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів	4		2	2
Порядок та особливості огляду трупа на місці пригоди у випадках підозри на різні види насильницької та ненасильницької смерті	4		2	2
Порядок та особливості дослідження трупа в відділі судово-медичної експертизи трупів	4		2	2
Порядок та особливості дослідження трупа новонароджених в відділі судово-медичної експертизи трупів	4		2	2
Порядок та особливості дослідження трупа невідомих осіб в відділі судово-медичної експертизи трупів	4		2	2
Судово-медична травматологія	4		2	2
Особливості дослідження трупа та забору зразків на лабораторні дослідження у випадках експертизи насильницької та ненасильницької смерті	4		2	2
Правова регламентація роботи та структура відділу судово-медичної експертизи речових доказів	4		2	2
Сучасні можливості відділення судово-медичної гістології	4		2	2
Порядок та особливості роботи зі скелетованими залишками	4		2	2
Сучасні можливості експертизи	4		2	2

вогнепальних ушкоджень та пошкоджень в відділі судово-медичної криміналістики				
Сучасні можливості експертизи переломів в відділі судово-медичної криміналістики	4		2	2
Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі волосся.	4		2	2
Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі крові	4		2	2
Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі сперми	4		2	2
Сучасні можливості відділення судово-медичної імунології. «Молекулярний розтин»	4		2	2
Сучасні можливості відділення судово-медичної токсикології	4		2	2
Судово-медична радіологія та стоматологія. Перспективи розвитку відділу судово-медичної експертизи речових доказів	4		2	2
Правова регламентація судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб	4		2	2
Основні етапи обстеження потерпілих, звинувачених та інших осіб. Особливості збору спеціального анамнезу	4		2	2
Особливості опису ушкоджень. Застосування сучасних технологій в процесі виявлення та опису ушкоджень	4		2	2
Особливості проведення огляду у випадках статевих злочинів	4		2	2
Особливості збору лабораторних аналізів у випадках статевих злочинів	4		2	2
Порядок визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень	4		2	2
Особливості експертизи у випадках побойів, мордувань та катувань	4		2	2
Цілі, завдання та зміст «Стамбульського протоколу»	4		2	2
Організація судово-медичної експертизи професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників	4		2	2
Порядок та особливості проведення експертиз щодо «Лікарських справ»	4		2	2
Особливості роботи відділу комісійних експертиз	4		2	2
Усього	180		90	90

4. Теми лекцій

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вступне заняття в судову медицину. Основні поняття предмету судової медицини	2
2.	Правова регламентація судово-медичної експертизи відповідно до чинного законодавства	2
3.	Обов'язки та права судово-медичного експерта	2
4.	Структура судово-медичної служби в Україні	2
5.	Структура судово-медичної служби в інших країнах світу	2
6.	Підстави для проведення судово-медичної експертизи в Україні	2
7.	Компетенція судово-медичної експертизи	2
8.	Кримінальна та інші види відповідальності судово-медичного експерта	2
9.	Структура та зміст «Висновку експерта». Принципи формування судово-медичного діагнозу	2
10	Види судово-медичних експертиз. Судово-медична документація	2
11	Перспективи розвитку судової медицини як науки	4
12	Правова регламентація судово-медичного дослідження трупа. Огляд трупа на місці пригоди	2
13	Абсолютні ознаки смерті (Українська та міжнародні класифікації)	2
14	Порядок опису трупних явищ на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів	2
15	Порядок опису ушкоджень на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів	2
16	Порядок опису одягу на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів	2
17	Порядок та особливості огляду трупа на місці пригоди у випадках підозри на різні види насильницької та ненасильницької смерті	2
18	Порядок та особливості дослідження трупа в відділі судово-медичної експертизи трупів	2
19	Порядок та особливості дослідження трупа новонароджених в відділі судово-медичної експертизи трупів	2
20	Порядок та особливості дослідження трупа невідомих осіб в відділі судово-медичної експертизи трупів	2
21	Судово-медична травматологія	2
22	Особливості дослідження трупа та забору зразків на лабораторні дослідження у випадках експертизи насильницької та ненасильницької смерті	2
23	Правова регламентація роботи та структура відділу судово-медичної експертизи речових доказів	2
24	Сучасні можливості відділення судово-медичної гістології	2
25	Порядок та особливості роботи зі скелетованими залишками	2
26	Сучасні можливості експертизи вогнепальних ушкоджень та пошкоджень в відділі судово-медичної криміналістики	2
27	Сучасні можливості експертизи переломів в відділі судово-медичної криміналістики	2
28	Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі волосся.	2
29	Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	експертизі крові	
30	Сучасні можливості відділення судово-медичної цитології при експертизі сперми	2
31	Сучасні можливості відділення судово-медичної імунології. «Молекулярний розтин»	2
32	Сучасні можливості відділення судово-медичної токсикології	2
33	Судово-медична радіологія та стоматологія. Перспективи розвитку відділу судово-медичної експертизи речових доказів	2
34	Правова регламентація судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб	2
35	Основні етапи обстеження потерпілих, звинувачених та інших осіб. Особливості збору спеціального анамнезу	2
36	Особливості опису ушкоджень. Застосування сучасних технологій в процесі виявлення та опису ушкоджень	2
37	Особливості проведення огляду у випадках статевих злочинів	2
38	Особливості збору лабораторних аналізів у випадках статевих злочинів	2
39	Порядок визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень	2
40	Особливості експертизи у випадках побоїв, мордувань та катувань	2
41	Цілі, завдання та зміст «Стамбульського протоколу»	2
42	Організація судово-медичної експертизи професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників	2
43	Порядок та особливості проведення експертиз щодо «Лікарських справ»	2
44	Особливості роботи відділу комісійних експертиз	2
Усього		90

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сучасні поняття судової медицини	2
2.	Аналіз правової регламентації судово-медичної експертизи відповідно до чинного та застарілого законодавства	2
3.	Аналіз обов'язків та прав судово-медичного експерта	2
4.	Особливості роботи ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи»	2
5.	Відмінності судово-медичної служби в інших країнах світу та Україні	2
6.	Статистичні дані щодо проведення судово-медичних експертиз в Україні	2
7.	Компетенція судово-медичного експерта під час проведення судово-медичної експертизи	2
8.	Основні причини притягнення судово-медичного експерта до кримінальної та інших видів відповідальності	2
9.	Сучасні аспекти заповнення «Висновку експерта».	2
10	Основні напрямки роботи при комісійних експертизах	2
11	Сучасні аспекти розвитку судової медицини як науки	4
12	Особливості огляду трупа на місці пригоди при різних видах смерті	2
13	Суправітальні реакції	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
14	Особливості опису трупних явищ на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів при різних видах смерті	2
15	Особливості опису ушкоджень на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів при різних видах смерті	2
16	Особливості опису одягу на місці пригоди та під час дослідження трупа в відділі експертизи трупів при різних видах смерті	2
17	Порядок та особливості огляду трупа на місці пригоди у випадках стихійних лих	2
18	Особливості та особливості дослідження трупа в відділі судово-медичної експертизи трупів при різних видах смерті	2
19	Особливості дослідження трупа новонароджених в відділі судово-медичної експертизи трупів при різних видах смерті	2
20	Особливості дослідження трупа невідомих осіб в відділі судово-медичної експертизи трупів при різних видах смерті	2
21	Судово-медична експертизи при сільськогосподарській та спортивній травмах	2
22	Особливості забору зразків на імунологічне дослідження у випадках експертизи насильницької та ненасильницької смерті	2
23	Основні положення 6 наказу МОЗ України 1995 року	2
24	Застосування ІГХ дослідження в судовій медицині	2
25	Судово-стоматологічна експертиза	2
26	Сучасні можливості застосування спектральних методів дослідження при експертизі вогнепальних ушкоджень та пошкоджень	2
27	Нетиповий бампер-перелом	2
28	Особливості забору зразків для лабораторних досліджень у випадках спірних статевих станів	2
29	Особливості судово-медичної експертизи у випадках домашнього насильства	2
30	Особливості судово-медичної експертизи у розбещення неповнолітніх	2
31	Особливості роботи судово-імунологічного відділення в різних країнах світу	2
32	Особливості роботи судово-токсикологічного відділення в різних країнах світу	2
33	Перспективи розвитку відділу судово-медичної експертизи речових доказів в Україні	2
34	Особливості судово-медичної експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб в різних країнах світу	2
35	Особливості збору спеціального анамнезу у неповнолітніх осіб	2
36	Особливості опису термічних, лазерних та радіаційних ушкоджень	2
37	Особливості проведення огляду у випадках переривання вагітності	2
38	Особливості збору лабораторних аналізів у випадках переривання вагітності	2
39	Порядок визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень в різних країнах світу	2
40	Особливості експертизи у насильницьких дій	2
41	Можливості застосування «Стамбульського протоколу» в Україні	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
42	Сучасні аспекти судово-медичної експертизи професійно-посадових правопорушень медичних і фармацевтичних працівників	2
43	Сучасні аспекти проведення експертиз щодо «Лікарських справ»	2
44	Особливості проведення комплексних експертиз	2
Усього		90

7. Медична (лабораторна) практика в бюро СМЕ

№ з/п	Тема	Кількість годин
1.	Робота у відділі комісійних експертиз	15
2.	Робота у відділ експертизи трупів	15
3	Робота у відділі експертизи потерпілих, звинувачених та інших осіб	15
4	Робота у відділ речових доказів	15

8. Індивідуальні завдання: Реферативні повідомлення, написання реферату, доповідь на науково-практичних конференціях, засвоєння ключових методів проведення судово-медичної експертизи.

9. Завдання для самостійної роботи: опрацювання матеріалу згідно тематичного плану із застосуванням сучасних інформаційних технологій, опрацюванням ситуаційних задач, моделюванням клінічних ситуацій, пошуку on-line спеціалізованих ресурсів з презентацією сучасних методів судово-медичного дослідження.

10. Методи навчання: пояснення, бесіда, організація дослідження, розповідь, ілюстрація, спостереження, клінічно-дослідні роботи, навчальна дискусія, суперечка, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу, пізнавальні ігри шляхом моделювання життєвих ситуацій, що викликають інтерес до навчальних предметів, створення ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу, створення ситуації новизни навчального матеріалу, опора на життєвий досвід.

11. Методи оцінювання (контролю): усний контроль: основне запитання, додаткові, допоміжні; запитання у вигляді проблеми; індивідуальне, фронтальне опитування і комбіноване; письмовий контроль; програмований контроль.

12. Форма підсумкового контролю успішності навчання: оцінка з дисципліни здобувача складається з суми балів поточного контролю та балів, отриманих за іспит/залікове заняття.

13. Форма поточного контролю успішності навчання: сума балів поточного контролю визначається на основі оцінок поточної навчальної діяльності здобувача із всіх тем за традиційною 4-бальною системою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно)

Критерії оцінювання під час занять:

Оцінка "відмінно" виставляється у випадку, коли здобувач знає зміст теми заняття у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї.

Оцінка "добре" виставляється за умови, коли здобувач знає зміст теми заняття та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання здобувач відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчувачи складнощі лише у найважчих випадках.

Оцінка "задовільно" ставиться здобувачу на основі його знань всього змісту теми заняття та при задовільному рівні його розуміння. Здобувач спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчувачи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно.

Оцінка "незадовільно" виставляється у випадках, коли знання і вміння здобувача не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Оцінювання самостійної роботи.

Оцінювання самостійної роботи здобувачів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному практичному занятті.

Система перерахунку балів отриманих аспірантами.

Форма контролю і система оцінювання знань з дисципліни здійснюється відповідно до вимог програми дисципліни та інструкції, прийнятої рішенням Вченої ради ВНМУ протоколом №2 від 28.09.2010 року. Шкала перерахунку традиційних оцінок у рейтингові бали (200 балів) для дисциплін, що закінчуються заліком прийнята рішенням Вченої ради ВНМУ протокол №2 від 28.09.10.

Вивчення предмету закінчується заліком, який відбувається на останньому за розкладом занятті. Оцінювання знань відбувається наступним чином: сума всіх поточних оцінок ділиться на кількість практичних занять. Отримане середнє значення оцінки переводиться у бали згідно єдиної універсальної шкали перерахунку традиційних оцінок з 5-бальної системи у рейтингові бали (200 балів). Для дисциплін, що закінчуються заліком, залік ставиться при мінімальній кількості балів 120.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		Для заліку
180-200	A	зараховано
170-179,9	B	
160-169,9	C	
141-159,9	D	
120-140,99	E	
	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Методичне забезпечення (навчальний контент (конспект або розширений план лекцій), плани практичних (семінарських) занять, самостійної роботи, питання, методичні вказівки, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів)

15. Рекомендована література

Основна література

1. Payne-James, J., & Jones, R. M. (Eds.). (2019). Simpson's forensic medicine. CRC Press.
2. Chand, S. (2019). Essentials of Forensic Medicine and Toxicology: Essentials of Forensic Medicine and Toxicology. Elsevier Health Sciences.
3. DiMaio, V. J., & Molina, D. K. (2021). DiMaio's Forensic Pathology. CRC press.
4. Subrahmanyam, B. V., & Phanindra, S. V. (2018). Forensic medicine, toxicology and medical jurisprudence, 2/E. CBS Publishers & Distributors Private Limited.
5. DiMaio, V. J., & Molina, D. K. (2021). DiMaio's forensic pathology. CRC press.
6. Мішалов, В. Д., Хохолєва, Т. В., Бачинський, В. Т., Войченко, В. В., & Костенко, Є. Я. (2018). Судова медицина.
7. Bell, S. (2025). Forensic science: an introduction to scientific and investigative techniques. CRC press.
8. Whitwell, H., Milroy, C., & du Plessis, D. (Eds.). (2021). Forensic neuropathology. CRC Press.
9. Coupland, R. M., Thali, M., & Rothschild, M. A. (2022). Wound ballistics: basics and applications. Springer Nature.
10. Krawczak, M., & Schmidtke, J. (2020). DNA fingerprinting. Taylor & Francis.
11. Pokines, J. T., L'Abbe, E. N., & Symes, S. A. (Eds.). (2021). Manual of forensic taphonomy. CRC press.
12. Rivers, D. B., & Dahlem, G. A. (2022). The science of forensic entomology. John Wiley & Sons.

Допоміжна література

1. Кримінальний кодекс України (станом на 5 квітня 2001 р).
2. Кримінально-процесуальний кодекс України (станом на 21 червня 2001 р).
3. Закон "Про судову експертизу", 1994.
4. "Основи законодавства України про охорону здоров'я", 1992.
5. Наказ № 6 МОЗ " Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України", 1995.

Інформаційні ресурси:

1. <https://www.uniprot.org/>
2. <https://www.aic.gov.au/>
3. <https://scholar.google.com/>